

L'EXPERIÈNCIA DE LA MONOPARENTALITAT:

PERCEPCIONS, DIFICULTATS I DEMANDES

ELISABET ALMEDA I SAMARANCH

*PROFESSORA DEL DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANÀLISI DE LES ORGANITZACIONS
DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA*

DINO DI NELLA

*PROFESSOR EN L'ESCOLA ELISAVA-UNIVERSITAT POMPEU FABRA I INVESTIGADOR ADSCRIT
AL DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANÀLISI DE LES ORGANITZACIONS
DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA*

SANDRA OBIOL I FRANCÉS

*PROFESSORA DEL DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA Y ANTROPOLOGIA SOCIAL
DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA*

Recepció: 22-09-08

Aceptació: 30-09-08

R E S U M

LA CREIXENT VISIBILITAT DE LES FAMÍLIES MONOPARENTALS EN LA NOSTRA SOCIETAT LES CONVERTEIX EN UN NECESSARI OBJECTE D'ESTUDI DES DE LA SOCIOLOGIA. MALGRAT NO SER UN FENOMEN TOTALMENT NOU, ELS CONTORNS QUE ESTÀ ADQUIRINT AIXÍ COM LES SEUES IMPLICACIONS EN EL BENESTAR DELS SEUS PROTAGONISTES RECLAMEN UNA RIGOROSA ANÀLISI QUE ENS PERMETA MILLORAR EL NOSTRE CONEIXEMENT SOBRE LES MATEIXES, PERÒ TAMBÉ SOBRE LES ACTUALS TRANSFORMACIONS DE LES RELACIONS FAMILIARS. EN EL PRESENT ARTICLE A TRAVÉS DE LA VEU DE LES DONES QUE ENCAPÇALEN NUCLIS MONOPARENTALS, TRACTEM D'ACOSTAR-NOS A LA REALITAT D'AQUESTES FAMÍLIES, A LES SEUES PRINCIPALS NECESSITATS I DEMANDES AIXÍ COM A LES SEUES PERCEPCIONS AL VOLTANT DE LA SEUA SITUACIÓ I LA DELS SEUS FILLS.

PARAULES CLAU:

MONOPARENTALITAT, GÈNERE, POLÍTIQUES FAMILIARS.

INTRODUCCIÓ

El procés d'individualització en el que ens trobem immersos a les actuals societats occidentals té com una de les seues principals conseqüències la transformació en la concepció i l'experiència de les relacions personals i familiars tenint com a element vertebrador la preeminència de la individualitat. Aquest procés és especialment visible en les dones, per a les que la combinació d'un augment del seu nivell formatiu, d'una major presència al mercat de treball i del desenvolupament de determinats drets

socials ha significat l'ampliació de les seues expectatives vitals equiparant la formació d'una família a altres i múltiples opcions vitals.

L'anàlisi de les famílies monoparentals contribueix al coneixement de les noves formes familiars emergents al nostre país i com en aquesta emergència ha influït el procés d'individualització, entès com l'assumpció de la responsabilitat individual de construir la pròpia vida davant d'un cada vegada major nombre de possibilitats (Beck i Beck-Gernsheim 2003). Els nuclis monoparentals, en aquest cas en-

capçalats per dones —les màximes protagonistes d'aquest tipus familiar, per altra banda— veuen com en la seua quotidianitat s'acumulen circumstàncies a les que s'han d'enfrontar simultàniament i que condicionen el seu nivell de vida i el dels seus fills. L'absència de parella convivent, el més que probable empitjorament de la seua situació econòmica, les dificultats en la cria i educació dels fills en solitari, els prejudicis i estereotips d'una societat que no sempre assumeix el canvi que aquestes mares representen... Circumstàncies que ens parlen de les profundes transformacions que estem vivint a la nostra societat i que afecten als fonaments de la vida en comú, però que alhora també ens remet a les seues limitacions les quals prenen forma en els elevats costos que moltes de les dones que encapçalen nuclis monoparentals —i per tant també els seus fills— han d'assumir.

De fet, l'estudi de la monoparentalitat ens ofereix un lloc privilegiat des d'on observar la perdurabilitat de les desigualtats per raó de gènere. D'una banda, per la flagrant majoria de dones que crien als seus fills en solitari. D'altra, per la precarietat que sol caracteritzar la inserció de la dona en el mercat laboral que condiciona, juntament amb la clara absència al nostre país de mesures de suport específiques i suficients, els recursos que poden obtenir les famílies monoparentals encapçalades per dones, que seran, amb tota probabilitat, exigus minvant les seues oportunitats vitals i les dels seus fills. Sense obviar la càrrega del rebuig social que implica no respondre a l'estructura familiar encara culturalment hegemònica.

Amb aquest objectiu el present article s'acosta a l'experiència de la monoparentalitat narrada per les seues pròpies protagonistes centrant-se però en aquella monoparentalitat que hem considerat moderna, és a dir, nuclis amb fills dependents on la via d'accés a la monoparentalitat ha sigut la ruptura d'unió (Almeda 2004, Flaquer 1998). Duem a terme aquesta aproximació a partir de les opinions, reflexions, problemes i experiències de les dones que encapçalen famílies monoparentals¹. Pretenem, a partir de

lo viscut i de com aquesta quotidianitat modela les seues necessitats i demandes, dibuixar els contorns d'una realitat que si bé no és totalment nova, sí ho són les circumstàncies en les que es produeix i les seues implicacions.

LA MONOPARENTALITAT: PERCEPCIONS, DIFICULTATS I DEMANDES

Els relats de les mares monoparentals han constituït un element essencial per a la nostra recerca. Considerem essencial oferir l'oportunitat a les dones que encapçalen aquest tipus de famílies a expressar les seues percepcions respecte la situació en la que viuen, les dificultats per les que passen diàriament i com aquestes dificultats les tradueixen en demandes, una base imprescindible per a la implementació de mesures de suport vàlides. L'estudi d'aquests discursos ens ha proporcionat una valuosa informació al voltant de la situació d'aquestes dones al món laboral, de la relació que mantenen amb els seus fills, de com es mouen per la ciutat en la que viuen i, sobretot, de la influència que totes aquestes circumstàncies té en la construcció de la seua identitat individual. Tot seguit exposem les principals conclusions extretes de l'anàlisi d'aquest material.

En primer lloc, però, és necessari fer palesa la importància quantitativa que la monoparentalitat està adquirint a l'Estat espanyol. Com s'aprecia a la Taula 1, segons les dades del Cens de Població de 2001 les llars monoparentals són una de cada cinc famílies nuclears espanyoles (un 18,3%) i pràcticament la seua totalitat estan encapçalades per dones doncs només un 19% de les llars són encapçalades per homes, malgrat que és un percentatge en augment. Aquesta proporció de llars fa augmentar la xifra que habitualment es fa servir als mitjans de comunicació i a alguns estudis sobre monoparentalitat a Europa, que fan referència a un 9,9% de famílies monoparentals a l'Estat. Tanmateix, aquest percentatge és calculat respecte el total de llars espanyoles no respecte el total de llars amb fills, un fet que emmascara la presència real de la monoparentalitat al perfil familiar espanyol. Caldria par-

¹ Ens basem en les entrevistes realitzades a mares monoparentals amb fills a càrrec menors de 21 anys (Almeda 2004), matisada per la informació que ens ha proporcionat el projecte d'investigació d'I+D *SEJ2004-06448/SOCI*.

TAULA 1
Distribució de nuclis biparentals i monoparentals entre totes les llars d'un nucli amb fills. Espanya, 2001

	ABSOLUTS	%
Pare amb fills	263260	18,93
Mare amb fills	1127580	81,07
TOTAL NUCLIS MONOPARENTALS	1390840	100,00
TOTAL NUCLIS MONOPARENTALS	1390840	18,31
Pare amb fills	263260	3,47
Mare amb fills	1127580	14,85
TOTAL NUCLIS BIPARENTALS/ PARELLA AMB FILLS	6203180	81,69
TOTAL LLARS D'UN NUCLI AMB FILLS	7594020	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del fitxer de microdades (5%) de persones i llars del *Cens de Població de 2001* (INE).

lar aleshores de l'11,4% de la població que viu en aquest tipus de família, o el 13,4% que les llars monoparentals representen respecte el total de les llars d'un sol nucli. Endemés, és imprescindible tindre en compte aquelles famílies monoparentals que no són comptabilitzades a les estadístiques oficials com les separacions de facto que suposen l'empresonament/ internament, l'hospitalització o les feines que requereixen llargues estades lluny de la residència familiar com l'exèrcit, la marina o la diplomàcia (Flaquer, Almeda i Navarro 2006).

Les dades ens mostren la presència majoritària de les dones en aquest tipus de nuclis familiars i alhora una importància numèrica major que la que fins ara se li havia donat a la monoparentalitat a l'Estat espanyol. Són, per tant, un important nombre de persones les que es troben afectades per les condicions de vida que tot seguit ens expliquen elles mateixes.

L'EXPERIÈNCIA DE VIURE EN NUCLIS MONOPARENTALS

Només començar les converses amb mares monoparentals es percep com les dificultats diàries modelen la seua identitat. Malgrat que són moltes les complicacions compartides amb les famílies biparentals, el fet d'enfrontar-se a aquestes en solitud provoca, si més no, una major angoixa i sensació de desamparo. A més a més són dificultats viscudes, per

a moltes de les entrevistades, com a conseqüència de la seua tria personal. És a dir, en el moment que elegiren assumir la maternitat sense parella —ja fora des del mateix començament, ja fora a partir de la desfeta d'un projecte compartit— no tenen més remei que acceptar-les ja que així ho han decidit. És ben visible en aquestes mares, la individualització del curs de la seua vida, es senten majorment responsables de com els hi va la vida, fins i tot convertint en individuals fets totalment estructurals (Bauman 2005 i 2006, Beck i Beck-Gernsheim 2003).

Com descriu la següent entrevistada, aquest fet té un doble vessant. Per una banda és satisfactori poder decidir tota sola com vol que avance la vida del seu fill i la d'ella, d'altra aquesta mateixa solitud en la presa de decisions a vegades és una càrrega excessivament feixuga.

“Home. És dura. No és que no sigui feliç. Sóc feliç, m'entens? Però és dur. Hi ha una part que et sents tu molt responsable de tot, i molt...el que dèiem abans *dueño de tu vida*, no?, però hi ha moments que et cansa molt. És dur en el sentit d'esgotament: acabes esgotada, si ets responsable, és clar.” (Martina-28).

Una responsabilitat que sovint esdevé sentiment de culpa al travessar el dens entramat de prejudicis

i estereotips que encara romanen a la nostra societat construïda sobre la base de la família tradicional que elles, amb la seua experiència quotidiana, clivellen. Aquests prejudicis i estereotips es converteixen, en nombroses ocasions, en un profund sentiment de menysteniment per part d'una societat que tradueix el fet de no tindre parella en fracàs personal i, conseqüentment, en incapacitat de poder mantenir l'estabilitat en la seua família. De fet una preocupació compartida per moltes és com pot afectar a l'educació i criança dels seus fills no comptar amb un referent masculí a la seua vida quotidiana. Tot i així assumeixen que és el cost que han de pagar per tindre una vida més satisfactòria.

“Por otra parte me da miedo no hacerlo bien con mis hijos. Que la responsabilidad es mía y si algo no sale bien pues que sea culpa mía, y que me puedan echar la culpa. Pero por otra parte pienso que lo estoy haciendo lo mejor que sé y que no me pueden echar en cara nada tampoco.” (Mar-26).

“Tothom et diu de tot, no sols ta mare, sinó la veïna... Tothom et diu com tens que portar el teu fill. Llavors ve la part psicològica, això és: ‘no has estat capaç de portar una relació normal, una parella, llavors no seràs capaç de criar el teu fill’.” (Xènia-18).

Prejudicis que pateixen no només de manera sobrevinguda, de l'exterior, sinó que moltes vegades formen part de la seua visió del món i per tant han d'enfrontar-se a ella. La seua situació també els suposa rebel·lar-se respecte els valors en què han sigut moltes socialitzades.

“Sí suposo que com totes les de la meua generació en aquesta història que en han inculcat tant de petites: casar-te, tenir fill... com els dibuixos del Walt Disney i això ha tingut una influència. Sembla que no i ho tens allà, no? I sempre tens com una sensació de mancança si no ho tens i...” (Carlota-16).

Totes aquestes responsabilitats i sensacions de culpa són calmades centrant-se en els seus fills i oblidant-se d'elles mateixa, un fet que per a moltes és deixar de banda la manera de viure que hi tenien i deixen de ser elles mateixes la prioritat de la seua vida, i s'autoreleguen totalment davant les necessitats, desitjos, hàbits... dels seus fills. La responsabilitat que comporta la monoparentalitat és especialment absorbent, i el temps que resta per a un mateix queda reduït al màxim o desapareix per complet. És el temps per a realitzar-se com a persona autònoma, per a tindre les pròpies aficions, per a tenir un món propi de relacions personals, per a reconstruir la seua vida afectiva.

“Es que és com un mitjó que el gires del revés, absolut. De tenir temps per a tu a no tenir absolutament temps per a tu.” (Júlia-19).

I això també, en una societat que gira cada vegada més al voltant de la satisfacció personal, els hi genera un sentiment contradictori entre el desig de viure la seua pròpia vida i viure la vida que els ha dut ser mare monoparental (Beck-Gernsheim 2003). Una contradicció que, com veurem més avant, la manca de suport per part de l'Administració no fa més que augmentar.

Conseqüentment, consideren important aconseguir un cert equilibri entre l'atenció dels seus fills i la satisfacció individual. Per aquest motiu no són pocs els requeriments de mesures de suport a la seua situació per tal d'aconseguir una vida personal, social i professional rica que enriqueixa també la vida dels seus xiquets. Són moltes entrevistades les que manifesten la conveniència de crear espais de diàleg, llocs on compartir experiències i sentir-se acompanyades. Igualment reivindiquen la necessitat de crear entitats que fomenten les relacions entre les famílies monoparentals, entitats que deurien ser llocs on oferir i rebre suport, però alhora funcionar com a grups de pressió per tal de defensar els seus interessos com a col·lectiu a partir del coneixement de les necessitats comunes².

² En aquest sentit, l'Associació de Famílies Monoparentals de Catalunya, on moltes de les mares entrevistades s'apleguen, ha anat reforçant el seu tarannà d'intervenció en la vida pública en favor dels seus interessos.

“Perquè s’ha d’anar en compte amb les depressions tant grosses que tenen. Jo penso que la feina que nosaltres estem fent [fa referència a l’entitat a la qual pertany] podrien fer-la serveis socials, sí que tenen un servei de psicòlegs i tal. Doncs que la mare que no és forta i cau en depressió no pot sortir sola. Si no li vas a picar a la porta la mare no pot sortir. Tenim mares ben formades que quan va néixer el seu fill dient: ‘jo vull tirar enrere, jo vull tirar enrere, perquè ho perdut tot’.” (Xènia-18).

Les percepcions que mostren les mares entrevistades i que acabem de plasmar en les anteriors línies són un reflex directe de les circumstàncies en les que viuen i que estan marcades per la successió de dificultats diàries. Tot seguit exposem sucintament quins són els entrebancs més durs que han de superar en el seu dia a dia.

UN CAMÍ COMPLICAT

La dificultat que les dones que encapçalen nuclis monoparentals entrevistades expressen com a essencial a les seues vides és l’elevat grau de precarietat laboral que pateixen. El fet de tindre un fill els hi representa un obstacle per aconseguir un lloc de feina, veient-se forçades sovint a acceptar feines per sota del seu perfil formatiu i capacitat laboral, mal pagades i amb molts entrebancs per a la conciliació de la feina amb la vida familiar.

“El primer que et pregunta l’empresari és si tens fills o si estàs casada. I et pregunten: ‘i què faràs quan la nena es posi malalta?’ Jo sempre dic: ‘no, no, jo ja tinc a la família’ Però ja et miren amb mals ulls. És clar, est un problema i ells no volen problemes perquè...tu has de rendir.” (Llúcia-25).

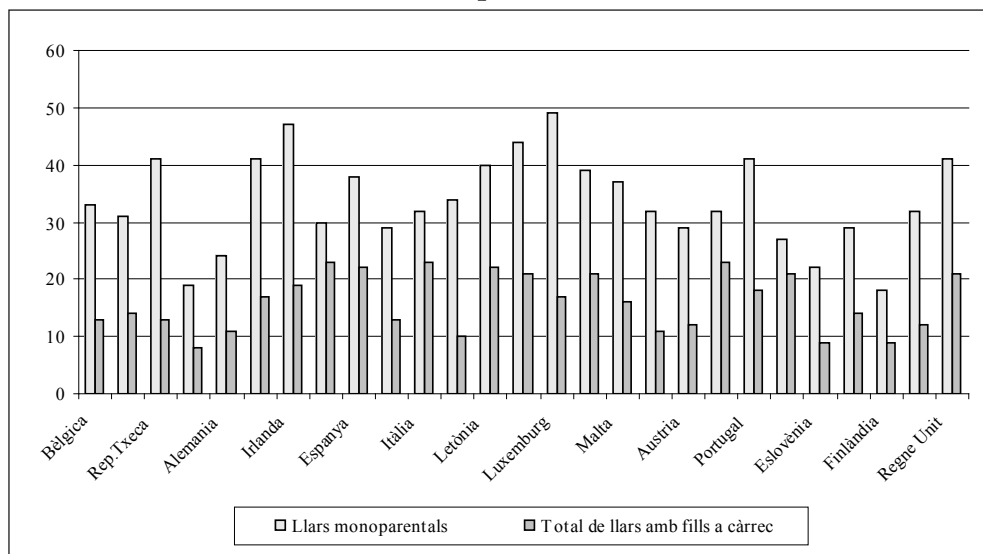
De fet, com exposa l’anterior entrevistada, el major obstacle per a trobar, i mantindre, una feina és la conciliació. És clar, la percepció d’aquesta necessitat es veu matisada per la classe social doncs s’hi troben moltes diferències en la capacitat econòmica de suplir el buit institucional respecte la conciliació de la vida familiar i laboral. O només pel fet de deixar de compartir despeses en el moment de la ruptura d’unió.

Per tant han de treballar, moltes en condicions de precarietat, i han de fer compatible els, profundament contradictoris, horaris laborals amb els infants a més a més del treball domèstic. Una múltiple presència que els sotmet a un desgastament constant. Com perfectament ens descriu Beck-Gernsheim (2003: 134): “[...] las mujeres se encuentran en su vida cotidiana sometidas una presión constante, lo cual pasa factura no sólo a su sentimiento vital, a sus nervios y a su fuerza, sino también, y masivamente, a su salud. Un agotamiento crónico es, en estas condiciones, no la excepción, sino más bien la regla”. Aquesta situació, comú en totes les dones, en el cas de les mares monoparentals hem comprovat que augmenta al sentir-se responsables úniques del benestar, no només econòmic, dels seus fills.

“El cost és que moltes vegades els fills ho acaben pagant perquè la dona està estressada..., home no és per casualitat que els nivells de depressió, de malalties psicosomàtiques en el cas de les dones és molt més elevat i segurament té alguna cosa a veure aquest doble activitat que portem entre l’esfera productiva i reproductiva.” (Nafas-13).

De fet, totes les demandes verbalitzades per les dones entrevistades posen de manifest la urgent necessitat d’implementar mesures per assolir aquesta conciliació. Les seues demandes es centren en propostes per a reduir la jornada laboral de tots els pares i mares, no únicament de les famílies monoparentals, en el període en què els fills necessiten d’una major atenció i cura. Una reducció que mai ha d’implicar una minva del seu sou o obstaculitzar possibles promocions professionals. En aquest sentit, i segons les opinions de les entrevistades, requeriria permisos parentals més generosos i flexibles, un allargament de la baixa per maternitat, un control més estricte de l’empresa privada per tal d’acomplir amb aquestes propostes. I mesures que facilitaren el seu dia a dia, tant a nivell d’infraestructures urbanes, com amb la creació d’escoles bressol amb horaris adaptats als cada vegada menys regulats horaris laborals, amb la millora dels serveis de proximitat, i també un major control a les empreses privades per tal de respectar, i promocionar, la conciliació família/treball remunerat.

GRÀFIC 1
Risc de caure en la pobresa³ en llars monoparentals i total de llars amb fills a càrrec.
Unió Europea-27, 2006.

Font: Eurostat, 2008. [Accessible en <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>].

Front aquesta precarietat generalitzada de les mares monoparentals en el mercat de treball no és estrany que la seua principal preocupació siga l'economia. De fet són constants les demandes econòmiques al llarg de les converses mantingudes i que ens mostren famílies forçades subsistir amb una ajustada capacitat adquisitiva el que els provoca nombrosos problemes tant presents com futurs a elles i als seus fills, així com una profunda sensació d'angoixa i d'injustícia.

“Això és una angoixa molt gran perquè tu no estàs bé, o sigui, el teu fill ve a casa i tal i tu li pegues un crit i és el sol de la meua vida!, però estàs tant angoixada econòmicament. Totes tenim, parles amb qui parles totes tenen problemes econòmics i no és just, no és just perquè totes tenim dos mans per a treballar i totes volem treballar.” (Xènia-18).

La Gràfica 1 posa de manifest que, per a l'any 2006, a tots els països de la Unió Europea el risc de

patir precarietat econòmica és major si es pertany a una família monoparental que si no es pertany. A l'Estat espanyol les llars monoparentals mostraven un risc del 38% de ser pobres, mentre el conjunt de llars un 22%, una diferència significativa. A més a més, l'evolució temporal d'aquest risc, amb importants alts i baixos, ens remet a una significativa inestabilitat en les seues condicions vitals el que els hi fa minvar la seua capacitat de previsió i sensació de seguretat, per tant, els empitjora encara més la seua qualitat de vida (Eurostat 2008).

Com bé ens mostren les dades així com molts estudis previs, la precarietat econòmica és, malauradament, un dels trets distintius d'aquest tipus de llars amb tot el que això comporta (Millar 1991 i 1992, Millar i Apospori 2003, Almeda 2002a i 2002b, Kaufmann et al. 2002, Mercader-Prats 2004). Tanmateix, cal assenyalar que no es tracta d'una correlació directa i necessària, ni molt menys, sinó d'una associació entre monoparentalitat i pobresa en la qual intervenen nombrosos factors. Malgrat que el sol fet de ser

³ Considerat el límit el 60% de la mitjana nacional de la renda disponible.

mare monoparental comporta dificultats semblants, cal tindre en compte que les famílies monoparentals no constitueixen un tot homogeni amb la mateixa capacitat de resposta a aquestes dificultats. La classe social, l'ètnia, l'edat dels progenitors, l'edat dels fills, el nivell d'instrucció dels progenitors, la situació del progenitor al mercat laboral, la tinença o no d'un habitatge... introdueixen importants diferències, diferències visibles també en les necessitats que mostren com en els recursos disponibles per a satisfer-les i per tant una diferenciació en el risc de caure en la pobresa.

No és més que la prolongació de la precària situació econòmica que viuen moltes dones. De fet, l'actual increment de la monoparentalitat no fa més que evidenciar una situació ja coneguda: la posició de desavantatge econòmic de les dones. (Carrasco et al. 1997, Millar 1991, Ruspini 2000). Com bé ens assenyalava Millar (1992: 149): "Lone mothers are perhaps the most 'visible' of all poor women". És a dir, la monoparentalitat il·lumina la precarietat econòmica en què viuen moltes dones i, per extensió, dels infants (ja que són les dones les que en la gran majoria de les ocasions es fan càrrec dels fills). El lloc subordinat de la dona en el mercat laboral, condicionat a l'adscripció en la realització del treball no remunerat en la cura de la llar-família, genera unes condicions laborals marcades per la precarietat, la temporalitat i els baixos salaris (Fernández Cordón i Tobio 1999, Lewis i Piachaud 1992, Millar i Glendinning 1992). Sols la impossibilitat de tractant-se de mares soles en sentit estricte, poder gaudir de dos salaris les apropa a la possibilitat de caure en la pobresa. Com també ocorre en les famílies biparentals amb un únic sustentador, sobretot si es tracta de famílies amb fills petits (Mercader-Prats 2004, Millar 1992). Els elevats nivells de pobresa entre els xiquets repercuteix en gran mesura en les seues vides tant en el present com, amb tota probabilitat, en el futur (Bradshaw 1997 i 2001, Danzinger, Danzinger i Stern 1997) De fet hi ha una gran probabilitat que els xiquets pobres d'avui siguin els pobres de l'endemà: "The chances of being poor as an adult are over three times greater for children who experience poverty compared to those who were never poor" (Danzinger, Danzinger i Stern 1997: 196).

En definitiva, la situació que viuen aquestes famílies remet directament a les desigualtats de gènere que romanen a la nostra societat i que no només afecta a aquestes dones, sinó que influeix en la vida que duen, i duran, els nens i joves que viuen al si d'aquest tipus de famílies.

MANCA DE SUPORT INSTITUCIONAL, RECOLZAMENT EN LA FAMÍLIA

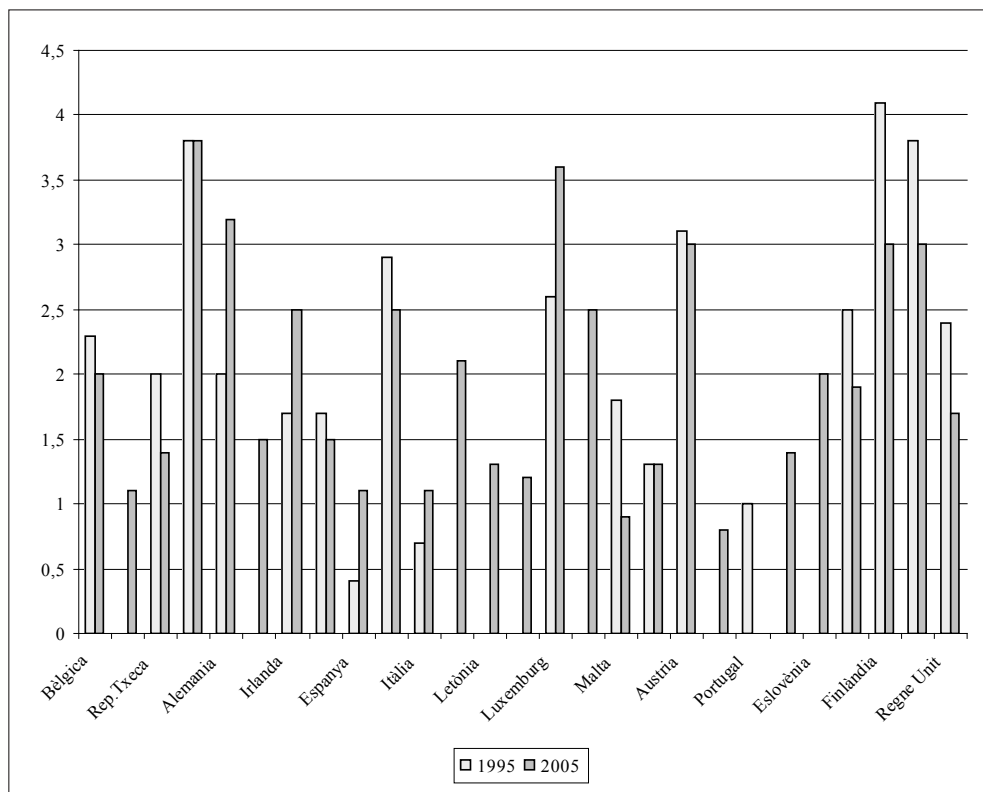
Malgrat la precarietat vital que fan patent tant les estadístiques com les experiències narrades per les mateixes protagonistes, la monoparentalitat és encara la gran oblidada en les polítiques familiars estatals, les quals en si mateixa són molt limitades. Sense un programa de suport a la monoparentalitat específic i amb escasses mesures que tinguen en compte aquest criteri el fet de viure en aquest tipus de nuclis és absent al sistema de protecció social a les famílies.

No debades és una de les queixes recurrents per a les dones entrevistades: la gairebé inexistència de prestacions econòmiques a més a més les existents, les prestacions per fill a càrrec, són totalment simbòliques, amb quanties molt reduïdes i dirigides només a aquella població que demostre, segons els criteris de l'Administració, ser suficientment pobra. Endemés no s'ajusten en absolut ni a les necessitats reals de les persones que les demana ni al nivell de vida de la comunitat de referència (Obiol 2006).

Aquest profund caràcter assistencial s'agreuja amb l'escassa informació sobre les mateixes. Moltes de les entrevistades desconeixen què poden fer en una situació, sovint desesperada, com la seua i a qui poden adreçar-se a sol·licitar ajuda. En el millor dels casos acudeixen als serveis socials on els solventen més que siga momentàniament els seus problemes però no sempre és així. Enfrontar-se al funcionament burocràtic de l'Administració requereix informació sobre els drets de ciutadania que detenen, a més de temps suficient i no en totes les entrevistes conflueixen ambdues condicions.

Però no només les mares soles en situació més precària es senten desamparades, la gran majoria de les mares entrevistades es veuen immerses en un cercle viciós en el que segons criteris de l'Administració no es troben en una situació definida com de necessitat, per tant no són objecte de les mesures de

GRÀFICA 2
Despesa en protecció social com a percentatge del PIB. Funció família i infantesa.
Unió Europea, 1995 i 2005.

Font: Eurostat, 2008. [Accessible en <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>].

suport, però tampoc poden viure segons el ritme de vida de la societat a la qual pertanyen. Depenen totalment, qui les té, de les xarxes informals de suport, gairebé de la família d'origen, patint per no poder oferir als seus fills tot allò que consideren necessari segons el context de referència.

De fet, l'Estat espanyol s'ha situat tradicionalment a la cua de la Unió Europea en la partida pressupostària dedicada a les polítiques familiars. No obstant això avui trobem un cert, encara que subtil, canvi en els interessos del govern central el que, juntament amb l'entrada d'altres països en la Unió Europea, ha fet que abandone aquest posició. Tot i així continua sent dels estats amb menys dotació pressupostària respecte els seu PIB a les polítiques familiars com bé s'aprecia a la Gràfica 2.

L'any 2005 la despesa espanyola en la funció família i infància era d'un 1,1% al mateix nivell que Bulgària i Itàlia, i superant lleugerament a Malta i Polònia però molt lluny del 2,1% de la mitjana de la Europa dels 27 i de països com ara la República Txeca (3,8%) i Luxemburg (3,6%). Així i tot des de 1995 s'aprecia un increment de la despesa passant del 0,4% al 1,1% actual.

Els nuclis monoparentals espanyols, obtenen una protecció molt més minsa que els ciutadans de la resta de països de la Unió Europea. No és estrany doncs que les mares entrevistades reclamen una major atenció per part de l'Estat, tant a nivell material com de presència social. En el cas específic de les prestacions socials les demandes es dirigeixen a l'equiparació de les ajudes econòmiques a les fa-

mílies monoparentals amb altres països europeus. Per aquest motiu, reclamen prestacions econòmiques directes i universals per a totes les famílies, però amb preferència vers les monoparentals. Al mateix temps es demana una millora dels incentius fiscal i un augment de les desgravacions per descendents, amb major incidència en el progenitor a soles, que representen un suport real i no merament simbòlic. Requereixen, en definitiva, de la, real, contribució estatal per a poder assolir el mínim nivell de benestar segons el criteri de la seua comunitat de referència.

Front aquest precari suport públic a la monoparentalitat la família s'erigeix com gairebé la única font de benestar, evidenciant un cop més el caràcter familiarista del nostre règim de benestar. El suport que les mares entrevistades reben de les seues famílies d'origen és molt divers: econòmic (tant monetari com en espècie), d'atenció als fills permetent la conciliació entre treball remunerat i el treball domèstic i familiar, i també de recolzament emocional. Malgrat tot, no podem obviar la importància de les xarxes socials o comunitàries que aquestes famílies van construint al llarg de procés d'entrada a la monoparentalitat que ofereixen un suport que no ha de menysprear-se, com també han assenyalat nombrosos estudis (Marsden 1969, Aizenstat et al. 1994, Gardberg Morner 2000, Almeda 2004, entre d'altres). Les dones entrevistades fan referència freqüentment a aquestes xarxes, algunes adquirint cos legal en forma d'associació. Aquestes entitats, moltes amb escassos recursos i infraestructures, ofereixen un valuós recolzament emocional i un espai de diàleg i intercanvi d'experiències com anotàvem amb anterioritat.

“Jo estava tan angoixada que vaig pensar: ‘bé, anem a buscar alternatives, llocs on pugui anar a parlar amb algú o m'assabentaré si hi ha alguna associació’. Vaig començar a desfogar-me parlant i vaig anar a parar a la Xènia. Li vaig trucar, no sé si va ser a l'Institut de la Dona que vaig preguntar si hi havia una associació i em van donar el telèfon. I vaig començar a parlar amb ella i vaig desfogar-me bastant parlant amb ella per telèfon.” (Júlia-19).

No obstant això, aquest familiarisme davant les actuals circumstàncies de transformacions familiars i circumstàncies laborals cada vegada més flexibles i precàries, especialment en el cas de les dones, així com el mateix procés d'individualització del que parlàvem més avant i que prioritza la satisfacció personal a altres tipus de compromisos, dificulten la seua perdurabilitat.

“Ara ja és un altre tarannà perquè el nen és més gran, però alguna vegada vaig anar a treballar amb el nen sota del braç perquè no tenia a ningú, tot i tenint els pares. Però de vegades estan ocupats, el meu pare treballa, la meua mare fa moltes activitats i no sempre pots estar dient si us plau, si us plau, aleshores t'has d'espavilar i de vegades me l'he hagut d'emportar al despatx però bé.” (Teresa-9).

Les entrevistades perceben dramàticament la insuficiència d'una sòlida xarxa de suport públic respecte els costos econòmics i d'oportunitat de la cria dels fills. Aquest fet té nombroses implicacions, entre elles, una profunda desconfiança vers els sistema polític al qual consideren absent en el compromís de respondre a la necessitat de la població. Igualment aquesta desatenció pot provocar situacions de competència pels recursos públics front a altres col·lectius, especialment els immigrants. Es tracta d'una qüestió enormement problemàtica per les perniciosos conseqüències en la convivència que pot dur aparellat. Malgrat que les mares estrangeres entrevistades fan patent la mateixa sensació de desatenció, agreujada per una encara més precària situació que en el cas de les autòctones.

En definitiva, la demanda bàsica i fonamental verbalitzada per totes les mares entrevistades és un reconeixement social i polític de la monoparentalitat, és a dir, el fet de concentrar en una sola persona les responsabilitats familiars, laborals i, especialment, d'elecció.

CONCLUSIONS

La monoparentalitat posa en evidència les transformacions que de manera simultània estan experimentant l'Estat, el mercat i la família, amb el nou

paper de la dona al capdavant, i que venen a erosionar progressivament la família tradicional i amb aquesta, la seua capacitat d'oferir benestar, almenys de la manera en com ho feia fins ara.

D'una banda, les diferents opcions de maternitat sense parella s'estan diversificant i ampliant i per tant oferint major nombre d'opcions a les persones per viure la seua vida. Però, d'altra, i com ens fan explícit els discursos de les mares monoparentals entrevistades, també hem de tindre present els costos que aquest procés de diversificació suposa, en aquest cas per a les nostres entrevistades i, per suposat, per als seus fills. Com hem vist, la precarietat econòmica en la que viuen fa minvar profundament els seus drets de ciutadania. A més a més la seua presència clivella la idea hegemònica de família el que desperta estereotips sexistes i estigmatitzadors que dificulten un veritable reconeixement social d'aquesta forma familiar i en conseqüència les seues necessitats i problemes.

Són canvis que fan emergir noves problemàtiques els quals no troben resposta en un Estat de benestar especialment feble com és el nostre. Un Estat de benestar marcadament familiarista, característica essencial als estats del Sud d'Europa (Ferrera 1995, Flaquer 2000b i 2002c, Saraceno 1995, Trifiletti 1999), que en el nostre cas ve reforçat per l'escassa voluntat política d'implementar polítiques de suport social a les famílies, en gran mesura provocada per l'interès de deslligar-se de l'ús ideològic que el règim franquista feu de la família (Valiente 1996 i 1997). Resulta flagrant la manca d'un programa de mesures públiques d'atenció a la monoparentalitat adient a les noves realitats. No debades, estem fent referència a un grup de població, especialment en el cas de les dones, que per les seues circumstàncies vitals es situen a un espai d'extrema vulnerabilitat.

Creiem doncs indefugible un major protagonisme de l'Estat de benestar, assumint la gestió dels riscos socials amb l'objectiu que tots els seus ciutadans puguin assolir un nivell acceptable de benestar segons els criteris de la societat de referència. És necessari la implementació d'un sistema de mesures de protecció social que permeta a tots, sense distincions, dur endavant el seu projecte vital —i familiar— en igualtat de condicions i sense que la seua opció supose cap penalització.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- AJZENSTAT, J. et al. (1994): *Going it Alone: Unplanned Single Motherhood in Canada*. Toronto, Human Life Research Institute.
- ALMEDA, E. (2002a): «Les famílies monoparentals i les ruptures matrimonials», a L. Flaquer (coord.), *Informe sobre la situació de la família a Catalunya. Un intent de diagnòstic*. Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Benestar Social; pp.120-43.
- ALMEDA, E. (2002b): «Familias monoparentales y rupturas matrimoniales en Cataluña: apuntes para un debate», a L. Flaquer (ed.), *Políticas familiares en la Unión Europea*. Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials; pp. 87-132.
- ALMEDA, E. (2004) (coord.): *Les famílies monoparentals a Catalunya: perfils, necessitats i percepcions*. Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament de Benestar Social - Secretaria de la Família.
- BECK, U. i E. Beck-Gernsheim (2003): *La individualización. El individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*. Barcelona, Paidós.
- BECK-GERNSEIM, E. (2003): *La reinvención de la familia. En busca de nuevas formas de convivencia*. Barcelona, Paidós.
- BRADSHAW, J. (1997): «Child Welfare In The United Kingdom: Rising Poverty, Falling Priorities For Children», a G. A. Cornia i S. Danzinger (eds.), *Child Poverty and Deprivation in the Industrialized Countries 1945-1995*. New York, Clarendon Press Oxford; pp.210-32.
- BRADSHAW, J. (ed.) (2001): *Poverty: The Outcomes for Children*. Londres, Family Policy Studies Centre. Occasional Paper, nº 26.
- CARRASCO, C. et al. (1997): *Mujeres, trabajos y políticas sociales: una aproximación al caso español*. Madrid, Instituto de la Mujer - Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- DANZINGER, S., S. Danzinger i J. Stern (1997): «The American Paradox», a G. A. Cornia i S. Danzinger (eds.), *Child Poverty and Deprivation in the Industrialized Countries 1945-1995*. New York, Clarendon Press Oxford; pp. 181-209.

- FERRERA, M. (1995): «Los Estados del Bienestar del Sur en la Europa Social» a S. Sarasa i L. Moreno, *El Estado del Bienestar en la Europa del Sur*, Vol. 7. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto de Estudios Sociales Avanzados; pp.85-111.
- FERNÁNDEZ CORDÓN, J. i C. Tobío Soler (1999): *Las familias Monoparentales en España*. Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- FLAQUER, L. (1998): «Família i noves formes de convivència» a S. Giner (ed.), *La societat catalana*. Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya; pp.401-15.
- FLAQUER, L. (2000): «Is there a Southern European model of family policy?» a A. Pfenning i T. Bahle (eds.), *Families and Family Policies in Europe. Comparative Perspectives*. Frankfurt a.m. - New York, Peter Lang.
- FLAQUER, L. (2002): «Familia y Estado del Bienestar en la Europa del Sur», a L. Flaquer (ed.), *Políticas familiares en la Unión Europea*. Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials; pp.173-208.
- FLAQUER, L., E. Almeda i L. Navarro (2006): *Monoparentalitat i infància*. Barcelona, Fundació La Caixa.
- GARDBERG, Morner C. (2000): «Subsistence in Ambivalent Welfare State: On Lone Mothers in Italy» a A. Pfenning i T. Bahle (eds.), *Families and Family Policies in Europe. Comparative Perspectives*. Frankfurt a.m. - New York, Peter Lang.
- KAUFMANN, F. et al. (ed.) (2002): *Family Life and Family Policies in Europe. Problems and Issues in Comparative Perspective*, Vol. 2. Oxford, OUP.
- LEWIS, J., D. Piachaud (1992): «Women and poverty in the twentieth century», a C. Glendinning i J. Millar (eds.): *Women and poverty in Britain in the 1990s*. New York, Harvester Wheatsheaf.
- MARSDEN, D. (1969): *Mothers Alone: Poverty and the Fatherless Family*. Londres, Allen Lane.
- MERCADER-PRATS, M. (ed.) (2004): *La pobresa a Catalunya. Informe 2003*. Barcelona, Fundació Un Sol Món - Caixa de Catalunya.
- MILLAR, J. (1991): *Poverty and the lone-parent family: the challenge to social policy*. Aldershot, Avebury.
- MILLAR, J. (1992): «Lone mothers and poverty», a C. Glendinning i J. Millar (eds.): *Women and poverty in Britain in the 1990s*. New York, Harvester Wheatsheaf.
- MILLAR, J. i E. Apospori (ed.) (2003): *The Dynamics of Social Exclusion in Europe: Comparing Austria, Germany, Greece, Portugal and the UK*. Cheltenham, UK: Northampton - MA: E. Elgar.
- MILLAR, J., C. Glendinning (1992): «'It all really starts in the family': gender divisions and poverty», a C. Glendinning i J. Millar (eds.): *Women and poverty in Britain in the 1990s*. New York, Harvester Wheatsheaf; pp. 5-10.
- OBIOL, S. (2006): «El sistema de prestaciones por hijo a cargo en España», *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, Vol. LXIV, n^a 43: 95-117.
- RUSPINI, E. (2000): «Lone mothers poverty in Europe: The cases of Belgium, Germany, Great Britain, Italy and Sweden», a A. Pfenning i T. Bahle (eds.), *Families and Family Policies in Europe. Comparative Perspectives*. Frankfurt a.m. - New York, Peter Lang; pp. 221-44.
- SARACENO, C. (1995): «Familismo ambivalente y clientelismo categórico en el Estado de Bienestar italiano» a S. Sarasa i L. Moreno (comp.), *El Estado del Bienestar en la Europa del Sur*. Madrid, CSIC; pp.261-88.
- TRIFILETTI, R. (1999): «Southern European Welfare Regimes and the Worsening Position of Women», *Journal of European Social Policy*, Vol. 9 (1): pp. 49-64.
- VALIENTE, C. (1996): «Olvidando el pasado: la política familiar en España (1975-1996)», *GAPP*, n° 5-6: 151-62.
- VALIENTE, C. (1997): «The rejection of Authoritarian Policy Legacies: Family Policy in Spain (1975-1995)», a Mire Florence Conference, *Comparing Social Welfare Systems in Southern Europe*, Vol. 3: 363-83.

